

Дәріс 5. Ақпараттық қауіпсіздік теориясының негізгі ережелері. Мемлекет деңгейінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы мақсаты мен міндеттері

Жоспары:

- 1 Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасы туралы
- 2 Қазақстан Республикасында ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мақсаттары мен міндеттері
- 3 Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету объектілері, қатерлері, әдістері, құралдары және негізгі бағыттары
- 4 Ақпараттық қауіпсіздік саласындағы халықаралық ынтымақтастық

Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасы (бұдан әрі - Тұжырымдама) Қазақстан Республикасы Конституциясының және "Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы" 1998 жылғы 26 маусымдағы, "Мемлекеттік құпиялар туралы" 1999 жылғы 15 наурыздағы, "Терроризмге қарсы күрес туралы" 1999 жылғы 13 шілдедегі, "Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" 2003 жылғы 7 қаңтардағы, "Ақпараттандыру туралы" 2003 жылғы 8 мамырдағы, "Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы" 2005 жылғы 18 ақпандағы Қазақстан Республикасы заңдарының, Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 18 тамыздағы N 163 Жарлығымен мақұлданған Қазақстан Республикасы ақпараттық кеңістігінің бәсекеге қабілеттілігін дамытудың 2006-2009 жылдарға арналған тұжырымдамасының негізінде әзірленді.

Сондай-ақ Тұжырымдаманы әзірлеу кезінде ақпараттық қауіпсіздік саласындағы халықаралық тәжірибе және 1999 жылғы 4 шілдедегі Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттердің әскери саладағы ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасының ережелері ескерілді.

Тұжырымдама ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында Қазақстан Республикасының бірыңғай мемлекеттік саясатын қалыптастыру мен іске асыру кезінде негіз болып қызмет етеді, оның ережелері Қазақстанның бірыңғай ақпараттық кеңістігін құру мен дамыту және ақпараттандыру саласында мемлекеттік саясатты одан әрі жетілдіру кезінде ескерілетін болады.

Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясат (бұдан әрі - мемлекеттік саясат) ашық болып табылады және Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамалық актілерінде көзделген шектеулерді ескере отырып, қоғамның мемлекеттік органдар мен қоғамдық институттардың ақпараттық қауіпсіздік саласындағы қызметі туралы хабардар болуын көздейді. Ол жеке және заңды тұлғалардың кез келген заңды тәсілмен ақпаратты еркін жасауға, іздестіруге, алуға және таратуға құқықтарын қамтамасыз етуге негізделеді.

Мемлекет ақпараттық ресурстар меншік объектісі болып табылатынын, және ақпараттық ресурстардың меншік иелерінің, иелерінің және өкімдік етушілерінің заңды мүдделері сақталған жағдайда оларды шаруашылық айналымға енгізуге ықпал ететінін негізге алады.

Мемлекет ұлттық телекоммуникациялық желілер құруды және халықаралық ақпарат алмасуды қамтамасыз етуге қабілетті қазіргі заманғы ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды және техникалық құралдарды дамытуды басым деп санайды.

Мемлекеттік саясат, мемлекеттік құпияларды қорғау саласын қоспағанда, мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы монополиясына жол бермейді.

Қазіргі уақытта Қазақстанның саяси өміріндегі және экономикасындағы болып жатқан қайта құру процестері оның ақпараттық қауіпсіздігінің жай-күйіне тікелей әсерін тигізеді. Бұл ретте ақпараттық қауіпсіздіктің нақты жай-күйін бағалау және осы саладағы негізгі проблемалар мен бағыттарды айқындау кезінде ескеруді қажет ететін жаңа факторлар туындайды.

Көрсетілген факторларды саяси, экономикалық және ұйымдастырушылық-техникалық деп бөлуге болады.

Саяси факторлар: әлемнің түрлі өңірлерінде геосаяси жағдайдың өзгеруі; әлемдік саяси, экономикалық, әскери, экологиялық және басқа да процестердің жаһандық мониторингін жүзеге асыратын, ақпаратты біртарапты артықшылықтар алу мақсатында тарататын әлемнің дамыған елдерінің ақпараттық өктемдігі;

демократия, заңдылық, ақпараттық ашықтық, елдің қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесін жетілдіру принциптері негізінде жаңа Қазақстан мемлекеттілігінің қалыптасуы;

ішкі саяси дағдарыстардың туындауы: билік тармақтары арасындағы, аумақтық мемлекеттік құрылым субъектілері арасындағы жанжалдар, қорғалатын тұлғаларға қастандық жасалуы;

ішкі саяси блоктардың, одақтардың, альянстардың қызметі, әлемде күштердің геосаяси орналасуына әсер ететін жаңа әскери-саяси бірлестіктердің құрылуы;

реформалар жүргізу процесінде Қазақстанның шетелдермен неғұрлым тығыз ынтымақтастық жасауға ұмтылуы;

терроризм және экстремизм, криминогенді жағдайдың ушығуы, әсіресе кредит-қаржы саласында компьютерлік қылмыстар санының өсуі болып табылады.

Экономикалық факторлар арасында:

Қазақстанның дүниежүзілік экономикалық кеңістікке белсенді кіруі, көптеген отандық және шетелдік мемлекеттік емес құрылымдардың - ақпаратты өндірушілер мен тұтынушылардың, ақпараттандыру және ақпаратты қорғау құралдарының пайда болуы, ақпараттық өнімнің тауарлық қатынастар жүйесіне

қосылуы;

Қазақстанның ақпараттық инфрақұрылымын дамыту мүддесінде шетелдермен кеңейіп келе жатқан кооперация;

бүкіл әлемдегі экономикалық процестердің дамуына өспелі әсерін тигізетін коммуникациялық жаһандану;

қазіргі әлемде экономикалық-технологиялық даму деңгейін барынша жоғары дәрежеде айқындайтын жаңа ақпараттық технологияларды дамыту мен енгізуде Қазақстанның артта қалуы неғұрлым елеулі болып табылады.

Ұйымдастырушылық-техникалық факторлардың ішінен мыналар айқындаушы болып табылады:

ақпараттық қатынастар саласында, оның ішінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында, нормативтік құқықтық базаның жеткіліксіздігі;

мемлекеттің Қазақстандағы ақпараттандыру құралдары, ақпараттық өнімдер мен қызмет көрсетулер нарығының жұмыс істеу және даму процестерін нашар реттеуі;

ақпаратты сақтау, өңдеу, беру және қорғау үшін мемлекеттік басқару саласында, кредит-қаржы және басқа салаларда ақпараттың сыртқа шығып кетуінен және сыртқы әсерден қорғалмаған импорттық техникалық және бағдарламалық құралдардың кеңінен пайдаланылуы;

ашық байланыс арналары және деректер беру жүйелері бойынша берілетін ақпараттар көлемінің өсуі.

Қазақстандағы ақпараттық қауіпсіздіктің қазіргі жай-күйін талдау оның қазіргі заманғы деңгейінің адам, қоғам және мемлекет қажеттіліктеріне сәйкес келмейтінін көрсетті.

Елдің саяси және әлеуметтік-экономикалық дамуының бүгінгі жағдайы ақпаратпен еркін алмасуды кеңейтудегі қоғам қажеттілігі мен оны таратуға жекелеген шектеулерді сақтау қажеттілігі арасында қайшылықтардың шиеленісуін тудырады.

Мемлекеттік органдарды толық, сенімді және қазіргі заманғы ақпаратпен қамтамасыз ету үшін негізделген, оның ішінде мемлекеттік ақпараттық ресурстарды қорғауға арналған шешімдер қабылдау, сондай-ақ отандық ақпаратты қорғау құралдарын және импортталатын техникалық құралдардың белгіленген талаптарға сәйкестігін растау жүйелерін әзірлеу талап етіледі.

Ақпаратты қорғау саласында кәсіби мамандар сандарының жеткіліксіздігі республикада ақпараттық қауіпсіздікті ұйымдастыруға кері әсерін тигізеді.

Техникалық барлауларға қарсы іс-әрекеттер, ақпараттық қарудан қорғау мен осы саладағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру мәселелерін одан әрі пысықтау талап етіледі. Осы мақсаттарда ақпараттың тұтастығы мен құпиялығын қамтамасыз ету үшін ақпаратты жалпымемлекеттік ауқымда және ведомстволық деңгейде қорғау жөніндегі іс-шараларды кешенді үйлестіру қажет.

Ақпараттық кеңістікте Интернеттің ролінің өсуімен адамның және қоғамның

құқықтары мен бостандықтарын зорлық жасау мен қатыгездікті насихаттайтын ақпараттан, оларға өтірік және жалған ақпаратты таңудан, болашақ ұрпақтың мақсатты бағытталған теріс дүниетанымын қалыптастырудан қорғау қажеттілігі туындайды. Бұл ретте, сыртқы қатер көздері Қазақстан Республикасының заңнамалық құзырынан тыс болуы мүмкін, бұл құқық шаралары жүйесін қолдануды елеулі қиындатады.

Отандық ақпараттық технологиялардың болмауы өзекті проблема болып табылады, бұл жаппай пайдаланушыларды ақпараттық қауіпсіздік талаптары бойынша сәйкестігі расталмаған импорттық техниканы сатып алуға мәжбүр етеді. Бұл деректер базалары мен банктерінің ақпараттық қауіпсіздігіне қатер, сондай-ақ елдің шетелдік компьютер мен телекоммуникация техникасын және ақпарат өнімдерін өндірушілерге ықтимал тәуелділігін тудырады.

Ақпарат саласындағы құқық қатынастарының субъектілері меншік нысанына қарамастан жеке және заңды тұлғалар болып табылады.

Ақпараттың меншік иелері: мемлекет (мемлекеттік органдар мен ұйымдар, лауазымды тұлғалар тұрғысында), жеке және заңды тұлғалар болып табылады.

Ақпараттық қатынастар субъектілері ақпаратты жасау және пайдалану тұрғысынан авторлар, меншік иелері, иеленушілер немесе пайдаланушылар ретінде болуы мүмкін.

Ақпарат және ақпараттық ресурстар заттай меншік немесе зияткерлік меншік бола алады. Сондықтан ақпараттық жүйелерде ақпаратты өңдеу кезінде ақпараттың құпиялығын қамтамасыз ету ғана емес, оның тұтастығы мен қол жетімділігін, ал электрондық құжаттар үшін әрбір электрондық құжаттың авторлығын электрондық цифрлы қолтаңбамен растау талап етіледі.

Мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтерді қамтитын ақпаратқа қатысты барлық қатынас субъектілері үшін белгіленген құпиялық режимі жұмыс істейді. Осы ақпараттың меншік иесі мемлекет болып табылады.

Мемлекет меншік иесі болып табылатын қол жеткізу шектелген ақпаратты қорғауды қамтамасыз ету үшін мемлекеттік ақпаратты қорғау жүйесі жұмыс істейді.

Қазіргі заманғы қоғамының табысты жұмыс істеуі онда болып жатқан ақпараттық процестердің қаншалықты тиімді ұйымдастырылғанына және жолға қойылғанына тұтастай байланысты. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы үшін аталған процестердің мемлекет шеңберінде ақпараттық кеңістікке бірлесуі барған сайын маңызды бола түсуде.

Бірыңғай ақпараттық кеңістік жеке және заңды тұлғалардың ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, ақпаратты өндірушілер мен тұтынушылар қызметін ынталандыруға, елдің әлемдік ақпараттық кеңістікке кіруіне жәрдем ететін болады.

Бірыңғай ақпараттық кеңістікті қалыптастыру барысында құрылуы Қазақстан Республикасы Президентінің 2004 жылғы 10 қарашадағы N 1471 [Жарлығымен](#) бекітілген Қазақстан Республикасында "электрондық үкімет"

қалыптастырудың 2005-2007 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасымен көзделген "электрондық үкіметтің" рөлі өсе түсуде. "Электрондық үкімет" барлық билік тармақтарының қызметін ақпараттық қолдау мен олардың арасындағы, сондай-ақ экономика субъектілерімен және халықпен арадағы ақпараттық өзара іс-қимылды серпінді ұйымдастыру есебінен олардың жұмыс істеу тиімділігін елеулі түрде көтеруге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасында "электрондық үкімет" қалыптастырудың 2005-2007 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде "Жеке тұлғалар", "Заңды тұлғалар", "Жылжымайтын мүлік тіркелімі", "Мекенжай тіркелімі" мемлекеттік деректер базасы құрылуда, олардың қауіпсіздігі ақпараттық қатынастар субъектілері арасындағы қорғалған ақпараттық өзара іс-қимыл нәтижесінде қамтамасыз етілетін болады.

Ұсынылған әдебиеттер:

Негізгі әдебиеттер:

1. Нестеров, С. А. Основы информационной безопасности: учебник для вузов/ С. А. Нестеров. - Санкт-Петербург : Лань, 2021., 324 с. — ISBN 978-5-8114-6738-9.

2. Зенков, А. В. Информационная безопасность и защита информации: учебное пособие для вузов / А. В. Зенков. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2023. — 107 с. — (Высшее образование). — ISBN 978-5-534-16388-9

3. Суворова, Г. М. Информационная безопасность : учебное пособие для вузов / Г. М. Суворова. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 277 с. — (Высшее образование). — ISBN 978-5-534-16450-3

4. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000349>

5. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U060000199>

Қосымша әдебиеттер:

1. Внуков, А. А. Защита информации : учебное пособие для вузов / А. А. Внуков. — 3-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 161 с. — (Высшее образование). — ISBN 978-5-534- 07248-8

2. Казарин, О. В. Надежность и безопасность программного обеспечения : учебное пособие для вузов / О. В. Казарин, И. Б. Шубинский. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 342 с. — (Высшее образование). — ISBN 978-5-534-05142-1

3. Корабельников, С. М. Преступления в сфере информационной безопасности : учебное пособие для вузов / С. М. Корабельников. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 111 с. — (Высшее образование). — ISBN 978-5-534-12769-0